

D. I. ULJANOV ja M. I. ULJANOVA

SAMARAN (ALAKAJEVKAN) KAUELTA (vv. 1889—1893)

MAALLA JA KAUPUNGISSA

M. ULJANOVA

I

Toukokuussa 1889 muuttimme Kasanista Samaraan. Äiti sai mielijohteen ostaa Simbirskin talon myynnistä saamallaan rahoilla pienen huuttorin M. T. Jelizarovin myötävaikutuksella, josta tuli myöhemmin vanhemman sisaren mies, huuttori ostettiin 50 virstan päästä Samarasta eräältä K. M. Sibirjakovilta. Tämä oli rikas siperialainen kultakaivosten omistaja, joka oli 1870-luvun puolivälissä ostanut Samaran köyhtyneiltä tilanomistajilta ison määrän maata aikoen järjestää suuren, teknillisesti järkiperäisen maatilan. Sibirjakov, joka oli vasemmistolaismielinen liberaali tai ehkä vielä äkkijyrkempi, lienee pitänyt silmällä myös vallankumouksellisen propagandan harjoittamista kansan keskuudessa. Joka tapauksessa hänellä oli jonkinlainen yhteys poliittisiin.

Hän auttoi laveasti narodnikkeja, jotka jo 1870-luvun lopulta tekivät Alakajevkan piirissä (huuttoriamme nimitettiin Alakajevkaksi siihen rajautuvan kylän nimen mukaan) keskeytymättä vallankumouksellista työtä. 70-luvun toisella puoliskolla eräässä Sibirjakovin kylässä, Skolkovossa, hänen asumapaikassaan, asui Gleb Uspenski vaimonsa kanssa, joka oli opettajattarena Sibirjakovin rakennuttamassa alkeiskoulussa. Siellä Uspenski kirjoitti tunnetun kertomuksensa „Kolme kylää”, jossa kuvasi Skolkovon, Zagljadinon ja Gvardeitsyn kylää sekä niiden todellisia asukkaita. Narodnikkien taholta samassa piirissä tehtiin peräkkäin monta yritystä järjestää maanviljelysiirtoloita (Orlovin ryhmä, kaukasialaiset¹, ja tämä Orlov, myöhemmin eserrä, järjesti samanlaisen siirtolan Kaukasiassa, myöskin Sibirjakovin maalla, sekä A. A. Preobraženskin siirtola, joka oli järjestetty Sarnelin huutto-

¹ Karonin (Petropavlovski) on kuvannut mainittua koloniaa kertomuksessaan „Borskajan siirtola”.— M. U.

rilla, kolmen virstan päässä Alakajevkasta ja oli olemassa vielä meidän aikanamme).

Laajamittaiseksi suunniteltu maataloudellinen laitos ei menestynyt Sibirjakovilla, vaikka sen järjestelyyn olikin kulutettu hyvin paljon rahaa. Hän oli ostanut ulkomailta uudenaikaista maanviljelyskalustoa — olipa ostettu kaksi höyryauraa, — rakennuttanut huuttoreille isoja rakennuksia tiilestä ja savilaastasta karjaa, maanviljelyskaluja ym. varten. Talous oli tuottanut kuitenkin yksinomaan tappiota, ja Sibirjakovin oli hyljättävä hankkeensa. Maanviljelysvälineet myytiin polkuhinnasta jollekin saksalaiselle, joka harjoitti Samarassa pienten viilarintyökalujen ja maanviljelyskaluston kauppaa. Sibirjakov alkoi sitten myydä myös maata ja jätti vain pienen alan maatalouskoulun ylläpitoon, minkä hän oli päättänyt järjestää. Konstantinovskin huutorille, kahden virstan päähän Alakajevkasta oli pystytetty rakennus sille koululle ja valittu jo opettajia. Heihin kuuluivat tolstoilainen Aleksejev, joka oli aikaisemmin asunut Jasnaja Poljanassa Leo Tolstoilla, Zubrilin, joka oli käynyt Petrovskojen-Razumovskojen akatemian, ynnä muita, mutta ei saatu lupaa avata koulua. Siinä kiellossa oli epäilemättä tietty osuus sillä, että Sibirjakovilla oli yhteyttä poliittisiin, vaikka ei Sverbejev, silloinen Samarán kuvernööri, ollut yleensä senlaatuisten kulttuurialoitteiden kannattaja. Olipa miten tahansa, mutta sen jälkeen Sibirjakov ryhtyi hävittämään kaikkea ja muutti Pietariin (hän ei muuten aikaisemminkaan ollut ollut Samarán läänissä muuta kuin käymätieltä).

Me satuimme joutumaan juuri niille seuduille.

Ostaessaan sitä pientä tilaa äiti oli toivonut, että Vladimir Iljitš kiinnostuu maatalouteen. Mutta Vladimir Iljitšillä ei ollut siihen taipumuksia. Nadežda Konstantinovna sanoi Vladimir Iljitšin joskus myöhemmin kertoneen hänelle: „Äiti tahtoi, että olisin hoitanut maalla taloutta. Olin ryhtymäisilläni, mutta näin mahdottomaksi, sillä suhteet talonpoikiin kävivät epänormaaleiksi”.

Mutta vaikka taloudenhoito ei menestynyt ja me kieltäydymme siitä pian, niin huvilana Alakajevka oli aivan erinomainen, ja vietimme siellä jokaisen kesän. Erikoisen hyvää siellä oli aroilma ja ympärillä vallitseva hiljaisuus.

Muutaman kymmenen sylen päässä vanhasta yksikerroksisesta talosta oli vanha hoitamaton puutarha, joka laskeutui jyrkkänä rinteenä purolle. Kullakin meistä oli siellä mielisoppensa. „Oljan vaahtera”, — me sanoimme. Ja toisen sisareni saattoi todellakin useimmiten tavata kirja kädessä korkean vanhan vaahteran juurella. Anna Iljinitšna piti eniten koivukujasta. Vanhassa lehmuskujassa, joka oli säilynyt parhaiten, oli liian paljon varjoa, sillä puiden latvat olivat miltei kasvaneet yhteen muodostaen kuin holvin. Siellä istuttiin ja käveltiin enimmäkseen iltaisin. Noin

kymmenen minuutin kävelymatkan päässä talosta oli lampi, missä kävimme uimassa. Ja ympärillä oli avara luonto: laaksoja, kukkuloita ja metsää! Melko lähellä oli niin sanottu Muravelnyi metsä, missä oli paljon metsävadelmia, ja kävimme siellä usein marjassa. Myös Vladimir Iljitš kävi kanssamme siellä. Hän rakasti luontoa, ja parhaana nautintona ja lepona hänelle oli aina kävely syrjäisillä autioilla paikoilla, missä oli „oikeaa luontoa”, kuten hän tapasi sanoa kuvatessaan ulkomailta tekemiään kävely-matkoja.

Talossa ei ollut parveketta, sen korvasi katollinen pieni kuisti, joka oli kyllin iso, että perheemme mahtui siihen samovaarin ympärille. Iltaisin sytytettiin kuistilla lamppu, etteivät hyttyset olisi lentäneet sisään, ja kaikki nuori väki istuutui kirjoineen pöydän ääreen.

Vanhin sisar Anna Iljinitšna kuvaa sitä eräässä runokokeessaan näin:

Yö jo kaihtaa joka puolla
 kaiken pimeään.
 Kylä nukkunee jo tuolla
 — sielt' ei ääntäkään,
 Kuu käy piiloon kiitäväisen
 pilvenlongan taa,
 taivahalla yksinäinen
 tähti tuikahtaa.
 Vielä talon kuistikolla
 valo palaa vain.
 Siell' on vakavissaan koolla
 piiri lukijain.
 Kirjatoukat tekee työtään,
 kirjaan tuijottaa,
 vaikk' Manjúša nyt jo myötään
 silmää ummistaa.
 Ympärille istujien
 pimeästä on
 hyörienvien perhosien
 parvi levoton
 lentänyt ja valoon halaa
 karkeloiden nyt.
 Lämmin virkeyttä valaa,
 ja ne luulee: kesä palaa,
 on jo ehtinyt.

.

Sillä kuistilla me illastimme syöden tummaa nisuleipää maidon kera, jota tuotiin ruukulla kellarista.

Vladimir Iljitšin kamari oli oikealla puolella pientä eteistä, johon kuistilta vei ovi. Hän ei muuten ollut siinä huoneessa muuta kuin yötä. Aamulla heti teenjuonnin jälkeen hän otti kirjansa, vihkonsa ja sanakirjansa ja meni puistoon lukemaan. Ja huoneessa peitettiin siksi aikaa kaikki ikkunat tummilla sinisillä verhoilla tai peitoilla „kärpäsiä vastaan”, joita Vladimir Iljitš alituisesti vainosi.

Vladimir Iljitsillä oli puistossa nurkkauksensa. Hän järjesti sinne lehmusten siimekseen itselleen puisen pöydän, penkin ja jonkun matkan päähän riipputangon. Siinä nurkkauksessa Vladimir Iljitš vietti aina aamupäivät tehden vakavaa työtä. Vladimir Iljitš osasi tehdä työtä, tehdä työtä järjestelmällisesti ja uutterasti. Kirjoja hän ei lukenut, hän tutki niitä ja teki muistiinpanoja. Hän luki määrätyn suunnitelman mukaan. Muistan hänen sitten myöhemmin vuosina sanoneen, että on vähän hyötyä siitä, jos muuten vain lueskelee kaikenlaista. Eräässä Siperiasta lähettämässään kirjeessä Vladimir Iljitš kysyi, tekikö Dmitri veli työtä (tämä oli siihen aikaan vankilassa), ja kirjoitti: „Hänen sietäisi ryhtyä tekemään jotain säännöllisesti, muuten on vähän hyötyä siitä, että niin vain yleensä „lukee” ”.

Vladimir Iljitš oli sitä mieltä, että oli valittava jokin yksi kysymys ja tehtävä työtä sen selvittämisessä järjestelmällisesti. Hänen työntekonsa oli aina niin järjestelmällistä. Aamusta hän tutki selkeällä päällä vakavampia asioita. Hän ei ainoastaan lukenut, vaan teki myös muistiinpanoja. Toisinaan hän jätti kirjat ja käveli käytävällä pöydän luona edestakaisin ja nähtävästi mietiskeli lukemaansa. Sitten taas istuutui ja syventyi lukuun.

Sinne puiston nurkkaan juoksin aina aamuisin Vladimir Iljitšin luokse kielten opiskeluun. Luin tai käänsin hänelle ranskan- tai saksankielistä kirjaa, jota paitsi Iljitš vaati aina, että tekisin työtä mahdollisimman itsenäisesti, olisin omin neuvoin ottanut selvälle merkityksen ja käyttänyt hänen apuaan vain erikoisen vaikeissa kohdissa. En kirjoittanut tuntemattomia sanoja erikoiseen vihkoon, kuten tavallisesti tehdään, mutta veli kyseli seuraavana päivänä minulta niiden merkitystä ja kiinnitti huomioni niihin myös myöhemmin, kun niitä lukiessa sattui tekstissä vastaan.

Iltapäivällä Vladimir Iljitš istui toisinaan myös mielinurkkauksessaan, mutta luki kuitenkin helpompia kirjoja. Toisinaan hänen seuraansa tuli Olga sisar, ja he lukivat yhdessä (heidän yhdessä lukemistaan kirjoista on jäänyt mieleeni Gleb Uspenski). Ikänsä puolesta Olga sopi parhaiten Vladimir Iljitšin seuraan, ja heillä oli siihen aikaan yhteisiä harrastuksia.

Iltaisin Alakajevkan talossa kajahti toisinaan laulu. Vladimir Iljitš lauloi ja Olga Iljinitšna säesti häntä. Iljitš piti kovasti soitosta ja laulusta, kernaasti lauloi itse ja kuunteli toisten laulua,

M. T. Jelizarovia tai kuorolaulua. Muistan, miten tavallisesti loppui hänen laulunsa, kun hän ryhtyi laulamaan romanssia „Sinun silmäisi ihanuus hurmaa”. Korkeissa sävelissä — „ne mun surmani ovat kai, armas” hän nauroi, heilutti kättään ja sanoi: „Sain surmani, sain surmani”.

Pyytäessään lähettämään laulunuoitteja G. M. Kržižanovskille Vladimir Iljitš kirjoitti Siperiasta: „Manjašan kyselyihin millainen ääni Glebilla on... Hm, hm! Varmaankin barytoni — vai kuinka. Hän kyllä laulaa samoja kappaleita kuin mekin tapasimme Markin kanssa „kiljua” (kuten hoitajatar sanoi)”.

Olga Iljinitšna vietti vain kaksi kesää kanssamme Alakajevkassa. Hän oli poikkeuksellisen lahjakas ja tavattoman työteliäs tyttö. Päätettyään kultamitalilla kymnaasin hän uurasti paljon ja ahkerasti opiskellen itsenäisesti: luki englannin kieltä, harrasti vakavasti musiikkia ja luki paljon. Haluten opiskella lääketiedettä hän päätti matkustaa Helsinkiin, koska Naisten lääketieteellinen instituutti Pietarissa ei siihen aikaan toiminut, ja ryhtyi opiskelemaan ruotsin kieltä. Hän omaksui sen perinpohjin, teki käännöksiäkin ruotsin kielestä, mutta ei sittenkään päässyt Helsingin yliopistoon, sillä selvisi, että ruotsin lisäksi oli tarpeen vielä myös suomen kielen taito. Ollakseen haaskaamatta aikaa sen oppimiseen hän meni Pietariin (Bestuževin) Korkeakoulukursseille matemaattis-luonnontieteelliselle osastolle. Häneltä kului 1890—1891 talvi siellä kovassa työssä, ja keväällä Olga Iljinitšna sairastui lavantautiin, jonka lisäksi sai vielä ruusutaudin ja toukokuun 8 päivänä taittui hänen elämänlankansa.

Kuten kaikki perheessämme, Vladimir Iljitš oli ujo, ja kun meillä kävi vieraita ihmisiä — mitä tapahtui hyvin harvoin — hän joko pysytteli huoneessaan tai karkasi ikkunasta puistoon. Samalla tavoin hän teki milloin sattui tulemaan sellaisia, jotka eivät häntä kiinnostaneet. Alakajevkassa vietimme eristäytynyttä elämää. Tuttavia oli vähän. Mutta joidenkuiden paikkakuntalaisten kanssa Vladimir Iljitš piti yllä tuttavuutta.

Kuten jo mainitsin, oli kolmen virstan päässä Alakajevkasta „kaukasialaisten siirtola”, kuten talonpojat heitä nimittivät. Muutamia narodnikkeja oli asettunut maanhoitoon ostettuaan maata mukavilla ehdoilla Sibirjakovilta tarkoituksenaan luoda mallimaatila, maanviljelyskommuuni. Se ei heiltä kuitenkaan sujunut ja pian kaikki karkasivat paitsi A. A. Preobraženskia. Juuri Preobraženskia Vladimir Iljitš tapasi väliin ja väitteli paljon kävelen toisinaan myöhään yöhön meidän huuttorimme ja Šarnelin huuttorin välisellä tiellä.

Preobraženski puolestaan tutustutti Vladimir Iljitšin eräisiin mielenkiintoisiin itseoppineisiin talonpoikiin.

Vladimir Iljitš tapasi myös D. A. Gontšarovia, meedikkoa, ylioppilasta, joka oli v. 1887 erotettu Kananin yliopistosta mielen-

osoitukseen osallistumisesta. Hän oli välskärin toimessa Trostjan-kassa, 8—10 virstan päässä Alakajevkasta. Gontšarov ei kuulunut tuolloin mihinkään poliittiseen puolueeseen, mutta oli hyvin radikaalimielinen. Vladimir Iljitšiin hän suhtautui erinomaisen kunnioittavasti.

Talveksi muutimme aina Samaraan, missä asuimme naimisissa olevan sisaremmen ja hänen miehensä M. T. Jelizarovin kanssa. Kävin silloin kymnaasia, ja Vladimir Iljitš auttoi minua usein läksyjenteossa. Jos hänen piti illalla mennä jonnekin, niin hän sanoi tavallisesti siitä etukäteen ja kehotti minua tulemaan niin aikaisin että hän oli kotona. Noista luvuista on jäänyt muistiini miten tavattoman tunnollisesti hän suhtautui kaikkeen työhön, minkä otti tehdäkseen, ja siihen hän koetti totuttaa minuakin. Muistan kun sain kerran maantieteen kotitehtäväksi Euroopan kartan piirtämisen. Aikani puuhailtuani menin näyttämään piirustustani Vladimir Iljitšille, mutta hän hylkäsi työni kelvottomana ja kehotti tekemään sen uudestaan. Tällöin hän kertoi yksityiskohtaisesti, että on otettava harppi ja merkittävä sillä paperille kaikki välimatkat eikä piirrettävä „silmämäärällä”, kuten olin ensimmäisellä kerralla piirustukseni tehnyt. Ryhdyin innokkaasti työhön ja olin tyytyväinen saadessani Vladimir Iljitšin hyväksynnän. Mutta paljon tärkeämpää kuin kartanpiirustustaito oli tässä yhteisessä työssä saamani esimerkki siitä, miten pitää yleensä suhtautua kaikkeen mitä ryhtyy tekemään. Ei jotenkuten, kunhan vain pääsee pian eroon siitä, vaan harkitun, punnitun suunnitelman mukaan, täsmällisesti ja itsepintaisesti, kunnes tulos on todella hyvä ja tehty työ tuottaa tyydytystä.

Vladimir Iljitšin täsmällisyys ja tarkkuus tuli ilmi toisinaan jopa pikku asioissakin. Tehdessäni kerran itselleni muistiinpanovihkoa otin ensimmäisen käteen osuneen rihmarullan ja rupesin neulomaan vihkoani mustalla rihmalla. Iljitš sattui olemaan läsnä ja pysäytti minut huomauttaen, että sellainen ei ollut kaunista ja että oli löydettävä valkoista rihmaa.

Samaran asunnossamme käyneistä muistan paitsi A. P. Skljarenkon, I. H. Lalajantsin, V. V. Vodovozovin, joka kävi etupäässä vanhimman sisaren luona — he lukivat yhdessä italiaa, — M. I. Lebedevan ja M. P. Golubevan, vielä myös V. A. Ionovin ja A. I. Jeramasovin. Viimeksimainittu oli M. T. Jelizarovin ja Ionovin tuttava Syzranista, ja nämä toivat hänet kerran meille. A. I. Jeramasov kuvaa ensikertaista käyntiään meillä, tällä tavoin:

„Minulla oli jonkinlainen aivan erikoinen tunne käydessäni ensimmäistä kertaa Uljanoveilla, jotka olivat saaneet kestää niin kovan surun... Jelizarovit asuivat silloin Potštovaja ja Sokolnitsja katujen piirissä, ts. lähellä „karkotettujen” kaupungin-osaa, kuten eräs kuvernööri, muistaakseni Brjantšaninov, siitä

sanoi, ts. lähellä sitä kaupunginosaa, mihin vallankumouksellinen sivistyneistö tavallisesti asettui asumaan. Muistan, että tulimme illalla ja osuimme suoraan teelle. Koko perhe oli jo koolla ruokailuhuoneessa. Siellä tutustuin M. A:n, A. I:an, M. I:an ja V. I:in. Pöydässä oli sitä paitsi M. T:n sukulaispoika, joka asui setänsä luona ja kävi kymnaasia.

Keskustelu kiertyi sen ajan tavanomaisiin aiheisiin: narodnikkilaisuuteen, kapitalismin kehitykseen, V. V:hen ja Nikolai —oniin ynnä muuhun senkaltaiseen. Paitsi kirjallisuuden tuntemusta Vladimir Iljitš osoitti omaavansa myös erikoisen kyvyn havaita narodnikeissa, Mihailovskin tapaisissa subjektivisteissa ym. heikkoja kohtia. Teenjuonnin jälkeen siirryimme Vladimir Iljitšin huoneeseen, missä keskustelua jatkettiin. Siihen otti osaa myös toverini Ionov, joka oli tutkinut paljon kapitalismin kehitystä Venäjällä sekä talonpoikaiston differentioitumiskysymystä keräten senaiheista aineistoa sekä tilastokokoelmista että mieskohtaisesta talonpoikaiston aseman tutkimisesta. M. T. kertoi mitä havaintoja hän teki säännöllisesti talonpoikain elämästä Samaran läänissä, missä jo tuolloin ilmeni selvästi talonpoikaiston differentioitumista. Muistaakseni keskusteluun otti osaa myös Anna Iljinitšna.

Huoneen kaikkesta sisustuksesta muistan yhä vielä „Russkije Vedomosti” lehden vuosikerran, joka riippui seinällä pöydän edessä. Vladimir Iljitš säilytti kaikki lukemansa lehdet ja pari aina merkin niihin numeroihin, jotka olivat jostain syystä häntä kiinnostaneet”.

A. I. Jeramasov pistäytyi meillä tämän ensimmäisen käyntinsä jälkeen vielä muulloinkin Samarassa käydessään.

Samaran elämän kaudelta kirjoittamisissaan muistelmissa A. I. Jeramasov tiedottaa Vladimir Iljitšin tekemästä „Kommunistisen manifestin” käännöksestä. Hän kirjoittaa:

„Vladimir Iljitš teki siihen aikaan erinomaisen käännöksen K. Marxin ja F. Engelsin „Kommunistisesta manifestista”. Se käännös kulki käsikirjoituksena käsissä, me toimimme sen myös Syzraniin... Siellä annoin vihkon tutulle opettajalle, jota päällystö piti epäluotettavien kirjoilla. Opettaja kutsuttiin jostain asiasta Simbirskiin kansakoulujen johtajan puheille. Opettajan äiti säikähti, että tulee odottamatta kotitarkastus, ja hävitti vihkon. Niin kävi Iljitšin sen käännöksen. Minun on hyvin karvasta muistella sitä, koska olin osittain syyllinen erinomaisen käännöksen tuhoutumiseen”.

Vaikka A. I. Jeramasov oli Samarassa melko harvoin vieraanamme, hän kun asui vakinaisesti Syzranissa,—niin muodostuivat välimme kiinteiksi, koko elämän ajaksi kestäviksi. Hän ei itse osallistunut välittömästi vallankumoukselliseen työhön, mutta maanalaisen taistelun kaudella hän antoi koko ajan puolueelle

varoja — hän oli silloin melko rikas, — ja tukalina aikoina pyysimme aina apua „munkilta”, kuten Iljitš häntä nimitti.

Vallankumouksen jälkeen A. I. Jeramasov oli jonkun aikaa puoluudessa, mutta erosi siitä sairauden takia (hänellä oli keuhkoja munuaistuberkuloosi), oli vähän aikaa työssä Kansanvalistuksen museossa, mutta hänen oli pakko jättää työ samasta syystä. Hän kärsi taloudellista ahdinkoa, kun hänellä ei ollut ansiotyötä, mutta ei itse kertaakaan kirjoittanut siitä Vladimir Iljitšille eikä kenellekään toiselle perheemme jäsenelle — niin tavattoman vaatimaton hän oli, — kunnes me itse löysimme hänen olinpaikkansa ja järjestimme hänelle eläkkeen. Sen jälkeen A. I. ei elänyt enää kauan ja kuoli Syzranissa keväällä 1927.

Samarassa Vladimir Iljitš teki kovasti työtä valmistautuessaan tutkintoihin, jotka hän suoritti ulko-oppilaana Pietarissa 1891. Niiden päätyttyä hän palasi Samaraan ja harjoitti vähän aikaa asianajajan tointa (siihen määrätynä) ollen valantehneen asianajajan apulaisena työssä A. N. Hardinilla.

Samaran kaudella oli meillä kotona šakkipeli kukoistuksessaan. Hyvin pelasivat Vladimir Iljitš, nuorempi veli Dmitri Iljitš sekä Mark Timofejevits. Vahvan pelikumppanin he saivat myös A. N. Hardinista, joka oli ensiluokkainen šakinpelaaja. Asunnossamme järjestettiin usein šakki-iltoja. Myöhemmin Vladimir Iljitš pelasi šakkia hyvin harvoin ja sitten hylkäsi sen kokonaan.

Syksyllä 1893 Vladimir Iljitš muutti Pietariin, mutta toiset perheemme jäsenet Moskovaan, missä Dmitri veli meni yliopistoon. Piti myydä Alakajevka, joka ei enää sopinut kesähuvilaksemme. Sen osti sikäläinen kauppias Danilin, jota kiinnosti vain maa ja mylly. Talosta ja puistosta oli pian pelkkä muisto jäljellä, Danilin muutti talon Nejalovkaan ja hakkautti puiston pois. Vuonna 1905 tai 1906 Danilin sai surmansa talonpoikain kädestä.

* * *

Jouduin käymään Alakajevkassa 1927, ja paikkakunnan talonpojat ottivat siellä minut hyvin sydämellisesti vastaan. He kyselivät minulta kilvan Vladimir Iljitšistä ja hokivat: „Vahinko, ettemme silloin tienneet kuka asuu keskeilläme”. He kyselivät myös Anna Iljinitšnasta, joka 1892 koleran raivotessa Samaran läänissä uurasti kovasti lääke- ja neuvonta-avun hankkimiseksi sairaille.

Alakajevkan kylään on nyt järjestetty „Leninin nurkka” kolhoosi, ja Iljitšin muistoksi se on kaikin keinoin saatava mallikolhoosiksi. Tätä kolhoosia johtaa, sen esimiehenä on „Kostja setä” — Konstantin Dmitrijevitš Filippov, joka oli mukana iskuri-kolhoosilaisten ensimmäisessä edustajakokouksessa Moskovassa 1933. „Kostja setä” ei ole enää nuori, mutta tekee työtä todellisen

iskurin tavoin, ja kolhoosi saa merkittävässä määrässä kiittää hänen uurastustaan saavutuksistaan. „Leninin nurkka” kolhoosin jäsenten aloitteesta sen puutalon paikalle, missä Vladimir Iljitš asui kesäisin valmistautuessaan vallankumoukselliseen työhön, on nyt rakennettu hänelle nimetty koulu.

D. ULJANOV

II

Asuimme Alakajevkassa pienessä puutalossa, aivan sen vierellä oli sankka hoitamaton puisto, jota pellostä erotti oja. Puiston luoteisnurkkauksessa oli „Volodjan nurkka” — puupöytä ja penkki, jotka oli juntattu maahan kiinni. Siinä nurkkauksessa oli rehevä lehvistö eikä aurinko pilkistänyt sinne juuri lainkaan. Pöydän lähelle Volodja tallasi hyvin pian 10—15 askelen pituisen polun, jota hän käveli usein mietiskellen lukemaansa. Tavallisesti hän tuli sinne kello 9 tienoissa aamulla kirjoineen ja vihkoineen ja teki keskeyttämättä työtä kello kahteen. Viiden vuoden aikana, vuosina 1889—1893, se oli Iljitšin oikea *työhuone*. Hän teki työtä niin säännöllisesti, että voin tuskin muistaa sellaista aamua, jolloin hän ei olisi ollut siellä työssä. Noin viidentoista askeleen päähän pöydästä hän järjesti itselleen verryttelytangan, rekin — kuten hän sitä sanoi. Se oli köydetön, kahteen pylvääseen kiinnilyöty pyöreä puutanko. Siihen aikaan Vladimir Iljitš harjoitteli siinä mielellään, hän oli tehnyt sen hyvinhöylätystä vaahtera-puusta ja kiinnittänyt noin sylen korkeudelle, niin että varpaille nousten tuskin ulottui sormenpäillä tankoon. Pieni hyppy... Hän tarttuu käsin tankoon, nostaa itseään käsilihasten varassa, heittää jalat eteen ja nousee vatsalleen tangon päälle. Sitten istuutuu ja tekee kaikenlaisia liikkeitä. Yksi liike, — kiivetä tangolle selälleen eikä vatsalleen — ei luontunut pitkään aikaan. Kannatti nähdä, miten itsepintaisesti hän yritti monta kertaa mutta tuloksettomasti tehdä sen! Vihdoin hän sanoi minulle kerran voitoniemuisesti, veitikkamainen hymy suussa: „Mennään rekille, pääsin eilen illalla ja tänä aamuna lopultakin tasapainoasentoon. Katsol!” Ja vaikea liike onnistui täydelleen: lähättäen Vladimir Iljitš istui tyytyväisen näköisenä tangolla. Liike oli sellainen, että ylös kohottauduttua piti jäädä riippumaan polvien varaan, sitten liikkua liukumalla ylös lantiolle ja sitten selälleen tasapainoa menettämättä ja sitten istuuduttava. Minä en saanut millään tehdä sitä temppeä, vaikka silloin tällöin harjoittelin hänen rekillään.

Alakajevka sijaitsee noin viidenkymmenen virstan päässä itään Samarasta. Seutu on yleensä aromaani luontoista, mutta aivan Alakajevkan edustalla oli silloin metsiä: talonpoikain metsä

nimeltä „Muravelnyi”, ja entinen apanaasiosaston metsä nimeltä „Gremjatši”. Kaupungista maalle mentäessä ajettiin osa matkaa rautateitse Samaro-Zlatoustjen rataa Smyšlajevkan asemalle ja toinen puoli, kolmisenkymmentä virstaa hevoskyydillä, omalla Bulankalla. Minä kävin asemalla melko usein. Kun oli kydyttävä Volodjaa, oli oltava hyvin tarkkana, sillä hän laski aikaa tunteittain ja vaati kuivalla kelillä ajamaan nopeasti. Sitä varten oli laiskaa Bulankaa pidettävä ruoskan avulla vireänä ja koko ajan tarkattava sitä. Volodja ei pitänyt hevosen ohjaamisesta, eikä hän yleensä osoittanut koskaan erikoista kiintymystä hevosiin. Koko matkan oli aroa ja peltomaata ja vasta Alakajevkan luona alkoi metsä. Ja miten ihanaa olikaan ilma siellä varsinkin pölyisen Samarän jälkeen!

Alakajevkan lähistöllä ei ollut jokea, mutta lähellä taloa oli iso lampi, joka oli kovasti ruohottunut varsinkin rannoiltaan. Kävimme siellä pari kertaa päivässä uimassa, ja sitä varten meillä oli siellä puhtaalla paikalla laudoista tehty pukuhuone. Volodja oli hyvä uimari ja osasi maata taiteilevasti selällään vedessä, kädet pään alla. Minä kävin lammella onkimassa ruutanoita ja ampumassa sorsia. Iljitš ei pitänyt kalastamisesta ja linnustamisen tunnusti vain silloin, kun se tarjosi hyvän kävelyretken. Sen tähden kävimme Alakajevkan kaudella hänen kanssaan linnustamassa lähi seudun metsissä, etupäässä teeriä ampumassa.

Volodja kävi useimmiten kävelyllä kuitenkin ilman haulikkoja, yksin tai jonkun meidän kanssa tai sisarten, äidin ja Mark Jelizarovin seurassa, milloin tämä asusti Alakajevkassa.

Iltaisin Vladimir Iljitš ja me kaikki istuskelimme tavallisesti parvekkeella ison lampun ympärillä, jonka lähellä hyöri runsaasti yöperhosia ja kuoriaisia. Toiset lukivat, toiset pelasivat šakkia. Siellä näin Volodjalla englanninkielisen Ricardon, jota hän luki sanakirjan avulla. Sitten myös venäjänkielisenä käännöksenä Guizot'n „Sivilisaation historian Ranskassa”, moniosaisen teoksen, jonka hän oli luultavasti lainannut Samarän kaupungin kirjastosta.

Samarassa asui siihen aikaan V. V. Vodovozov, tunnetun kirjailijattaren J. N. Vodovozovan, „Euroopan kansojen elämä” nimisen teoksen tekijän poika. Vodovozov oli ennen Samaraa ollut hallinnollisessa karkotuksessa Senkurskissa Arkangelin läänissä. Ensi aikoina Samarassa asuessamme hän kävi meillä usein, mutta sitten melkein lakkasi käymästä. Vladimir Iljitšiä hän ei miellyttänyt. Vodovozovilla oli iso kirjasto, niin että koko hänen huoneensa oli täpö täynnä kirjakaappeja, kaikki kirjat olivat puhtaita, uusissa kansissa. Hänelle oli kirjasto kaikki kaikessa, ja hän näytti pitävän kirjoista enemmän kuin elävistä ihmisistä. Lukeneisuudeltaan hän oli luultavasti kaupungissa ensimmäinen,

mutta se lukeneisuus lienee painostanut hänen aivostoaan niin, ettei mies ollut itse lainkaan erikoinen. Hän ei ollut marxilainen eikä narodnikki, sellainen vain, kuin mikäkin liikkuva tietosanakirja. Hänen luonaan ei käyty hänen itsensä, vaan hänen kirjojensa tähden. Minulle on kerrottu, että kun vanhin veljemme Aleksandr Iljitš vangittiin syytettynä tsaaria vastaan tehdystä murhayrityksestä, oli Vodovozov ensi sanoikseen virkkanut: „Voi mikä vahinko, hän lainasi minulta sen ja sen arvokkaan kirjan, nyt se kai joutuu hukkaan...”

1890-luvun alussa erotettiin virasta muuan kuvernööri Kositš (luullakseni Saratovin läänistä). Hänestä puhuttiin, että hän oli erinomainen liberaali ja oli suosiollinen poliittisia karkotettuja kohtaan. Siitä oli erikoisesti kertonut Vodovozov, ja hänen ja hänen ryhmänsä aloitteesta ehdotettiin, että mainitulle Kositšille vietäisiin poliittisilta ja yleensä vasemmistolaisilta aineksilta adressi. Se ehdotus herätti väittelyä Samarassa. Ja kun Iljitš sai siitä tietää, lausui hän kategorisen ja hyvin jyrkän vastalauseen. Niinpä sitä adressia ei luullakseni vietykään.

Veljen Samaran aikaisista tovereista muistan hyvin Aleksei Pavlovitš Skljarenkon, Isaak Hristoforovitš Lalajantsin, jota Mark Timofejevitš Jelizarov nimitti Kolumbukseksi, ja se nimi sitten jäikin hänelle myöhemmiksi vallankumouksellisen työn vuosiksi,—sekä varhain kuolleen Vadim Andrejevitš Ionovin. Muistan niin ikään Maria Petrovna Golubevan, joka kävi meillä usein ja otti vilkkaasti osaa poliittisaiheisiin väittelyihin.

Ylempien luokkien kymnaasilaiset ja seminaarilaiset saivat Skljarenkolta puolilegaalista kirjallisuutta: Pisarevia, Tšernyševskia ym. Meistä, nuorukaisista, hän vaikutti jotenkin erikoisen salaperäiseltä. Ulkonäöltään hän oli myös imponoiva, pitkä vankka mies, jolla oli alati ryhmysauva ja tummat rillit.

Vladimir Iljitš teki niinä vuosina paljon työtä talonpoikais-talouden tilaston alalla. Tilastotiedot (talonpoikaistalouksien jakautuminen ryhmiin työkarjan määrän, viljelysalan ja vuokratun maan laajuuden ym. seikkojen mukaan) kertoivat taloudellisen epäsuhtaisuuden lisääntymisestä talonpoikaiston keskuudessa, talonpoikaiston jakautumisesta vakavaraiseen, taloudellisesti vankaan ryhmään ja köyhälistöön, maaseututorvaristoon ja proletaariseen tai puoliproletaariseen talonpoikaisjoukkoon. Nämä johtopäätökset särkevät narodnikkien utopian talonpoikaiston samankaltaisuudesta, ne todistivat päivänselvästi kapitalismin kehityksen tosiasiaksi Venäjällä. Nämä johtopäätökset varmistiivat oikeaksi marxilaisen linjan Venäjän vallankumouksellisten politiikassa.

Iljitšin toverit — Skljarenko, Lalajants ja Ionov — myös tutkivat tuolloin — tilastoaineistoja samoista kysymyksistä kuin Vladimir Iljitškin. Minulla on vielä tallella v. 1893 kopioimani

toveri Skljarenkon pieni käsikirjoitus, joka oli mielenkiintoinen näyte Vladimir Iljitšin ryhmän työstä.

Muistan, että tutustuin samana vuonna 1893 toveri Fedosejevin artikkeliin „Maaorjuuden kumoamisen syyt Venäjällä”, mikä kulki käsikirjoituksena Samaran marxilaisten käsissä. En muista, kuka nimenomaan sen minulle antoi, mutta en valitettavasti voinut sitä kopioida, koska se oli melko iso ja se oli annettu minulle hyvin lyhyeksi ajaksi. Sangen mielenkiintoisessa artikkelissa Fedosejev todisteli, että vuoden 1861 reformi oli tietenkin vähiten johtunut yläluokkien vapaamielisyydestä eikä niinkään niistä poliittisista ajatuksista, että oli muka parempi „vapauttaa” talonpojat ylhäältä käsin kuin odottaa, milloin alkaa vapautuminen alhaalta käsin, vaan puhtaasti taloudellisista syistä. „Vapauttamista” kannattivat suurimmat ja kehittyneimmät tilanomistajataloudet, joiden oli edullista siirtyä vapaatyövoimasuhteisiin. Maaorjuudelliset suhteet alkoivat muodostua intensiivisemmän ja järkipäisemmän maatalouden edelleenkehityksen haitaksi. Siihen aikaan, neljäkymmentä vuotta sitten, kun varsinkin liberaalisessa väestöosassa ja osittain kansassa oli vielä vahva jalansija typerillä uskomuksilla tsaarin ja hänen lähimpien apuriensa vapaudenrakkaudesta, oli sellaiselle nuorelle marxilaiselle kuin Fedosejev hyvin tärkeää saada kumota ne työtätekeville joukoille turmiolliset uskomukset ja se väärä tieto talonpoikien „vapauttamisesta” ja todistaa, että reformi oli hallitsevan luokan ja ellei sen kokonaisuudessaan, niin ainakin sen rikkaimman, taloudellisesti vankimman osan etujen mukaista. Käyttäen hyväkseen Skrebitskin moniosaista teosta „Talonpoikaiskysymys Aleksanteri II:n hallituskaudella” Fedosejev osoitti, että esimerkiksi Itämeren maakunnissa suurimpien maatilojen omistajat, joissa oli korkeatyypinen (voimaperäistämisen ja järkipäisämisen kannalta) talous, olivat kaikki järjestään „vapauttamisen” kannalla, ts. uuden, heille edullisemmän kapitalistisen orjuuttamismuodon kannalla. Takapajuiset, pienet, velkaantuneet tilanomistajataloudet vastustivat reformia.

Nykyään sen käsittää jokainen lukutaitoinen marxilainen, silloin — neljäkymmentä vuotta sitten — se vaati todistelua. Syystä Vladimir Iljitš piti niin arvossa Fedosejevin töitä ja kuten tunnetua halusi häneen tutustua.

D. ULJANOV

III. ŠAKKIPELI

Vladimir Iljitš opetteli pelaamaan šakkia kahdeksan yhdeksän vuoden ikäisenä. Hän pelasi isän kanssa, joka oli hänen ensimmäinen opettajansa, ja vanhimman veljen Aleksandr Iljitšin kanssa, sitten myöhemmin meidän pienimpien, Olja siskon ja

minun kanssani. Minulle hän oli opettaja ja hyvin ankara opettaja, ja sen tähden pelasin mieluummin isän kanssa, joka antoi auliisti ottaa siirtoja takaisin.

Vladimir Iljitšillä oli mainio sääntö, jota hän itse noudatti aina ja vaati tiukasti pelitoveriltaan: siirtoja ei saanut missään tapauksessa ottaa takaisin — kun tarttui nappulaan, niin sitä piti siirtääkin. Harrastajat rikkovat hyvin usein tätä sääntöä vastaan, siirtoja otetaan takaisin ja asemia muutellaan toisiksi. Tämä huono tapa turmelee hirveästi sekä peliä että pelaajaa. Sen sijaan että nappuloihin koskematta ajateltaisiin huolellisesti erilaisia kombinaatioita, mikä juuri tekee pelin mielenkiintoiseksi ja opettaa tarkasti laskemaan monta siirtoa eteenpäin, nappuloita nostellaan harkitsematta, umpimähkään ja kiiruhdetaan, niin että peliin tulee hermostuneisuuden ja uhkapelin tuntua.

Muistan kuin hauskan jutun seuraavan tapauksen Samarassa pidetystä šakki-illasta. Pelattiin monella laudalla, erät seurasiivat peliä. Erään laudan ääressä istui kaksi lihavaa miestä, he ottivat siirtoja takaisin, kiistelivät kiivastuksissaan ja puhuivat äänekkäästi. Toinen pani vahingossa iskun alle kuningattarensa, toinen sieppasi sen silmänräpäyksessä ja pusersi nyrkkiinsä. Syntyi sanoinkuvaamaton melu ja huuto, molemmat hyppäsivät pöydän takaa, ja kärsinyt koetti ottaa nappulansa pois. Kaikkien nauraessa Vladimir Iljitš huudahti: „Pistäkää se taskuunne!”

Hän piti tapanaan pelata vakavasti eivätkä niin sanotut „helpot” pelit olleet hänelle mieleen. Pelatessaan heikoimpien pelaajien kanssa hän antoi jonkin nappulan eteen saadakseen tasaväkisyyttä. Mutta kun pelikumppani itserakkaudesta kieltäytyi, niin Vladimir Iljitš virkkoi tavallisesti: „Mitä huvia minun on pelata tasaväkisin voimin, kun ei huoli ajatella, yrittää parastaan eikä keksiä pelastusneuvoja”. Pitipä hän parempana olla hiukan heikompi sitä, kenelle antoi nappulan. Kun aloin useammin saada ilman tornia häneltä voiton ja pyysin, että ruvettaisiin pelaamaan ilman hevosta, asetti hän ehdon: „Voita ensin kolme peliä peräkkäin, sitten ruvetaan”.

Tavallisesti voi tehdä päinvastaisen havainnon, että pelaajaa miellyttää enemmän voittaa vaikkapa ilman erikoista ponnistusta tai vaivannäköäkin. Vladimir Iljitš oli toista mieltä. Häntä kiinnosti šakkipelissä ennen kaikkea parhaan siirron vaatima luja ponnistus ja se, että löysi keinon päästäkseen tukalasta, toisinaan melkein toivottomasta asemasta; voitto tai häviö sellaisenaan kiinnostivat häntä vähemmän. Hänelle tuottivat nautintoa vastapelurin hyvät eivätkä heikot siirrot. Joskus kun toinen sattui tekemään pelissä tyhmyyden ja sillä tavoin antamaan hänelle helpon voiton, niin hän sanoi nauraen: „Tätä peliä en minä voittanut, vaan sinä hävisit”.

Viisitoistavuotiaana Vladimir Iljitš rupesi pääsemään pelissä isästään voitolle. Muistan, miten Ilja Nikolajevitš (talvella 1885—1886) sanoi tullessaan ruokasaliin: „Volodja, alat jo lyödä minut laudalta šakissa, sinun pitää jo tutustua NN:ään ja pelata hänen kanssaan” (muistaakseni erään Iljinin kanssa, jota pidettiin parhaana šakinpelaajana Simbirskissä. Hän ei meillä käynyt).

Kesällä 1886 Vladimir Iljitš pelasi paljon šakkia vanhimman veljen Aleksandrin kanssa. He julistivat keskenään turnauksen. En valitettavasti muista millaiset olivat turnausehdot tai sen tulokset. Ottelu oli kovaa, molemmat istuivat ääneti tuntikaupalla nousematta šakkilaudan äärestä. Minulle heidän pelinsä oli silloin aivan käsittämätöntä, liian vaikeaa, sitä paitsi he eivät pelatessaan lainkaan kiistelleet eivätkä kiivailleet, mikä olisi voinut vähänkin kiinnittää huomiota, he eivät edes keskustelleet lainkaan.

Heidän senaikaisen pelinsä tasosta voi saada osittain käsityksen seuraavasta tosiasiasta. Samana kesänä Aleksandr Iljitš asuessaan Kokuškinossa Kasanin läänissä pelasi menestyksellisesti „lautaan katsomatta” sellaisen pelurin kanssa, jolle silloinen kasanilainen ensiluokan pelaaja antoi tornin etuantia. Mielenkiintoista, että samanaikaisesti sen „lautaan katsomatta” pelin kanssa Aleksandr Iljitš pelasi viiden pallon biljardia ja piti lukua pisteistään.

Turnauksen kestäessä veljet pelasivat ainoastaan iltaisin. Siitä huolimatta, että heillä oli silloin loma-aika, jolloin kumpikin oli vapaa, en muista heidän kertaakaan pelanneen šakkia aamupäivällä. Aamutunnit käytettiin vakaviin harrastuksiin. Minusta tämä tosiseikka on tavattoman kuvaava ja luonteenomainen heille kummallekin, varsinkin kun muistaa, että vanhempi oli 20-vuotias ja Vladimir Iljitš vain 16-vuotias.

Sinä kesänä, ensimmäisenä kesänä isän kuoleman jälkeen, hallussamme oli (Moskovskaja kadun varrella) puoli taloamme, se osa, joka oli Svijagan puolella, ja toinen, kaupungin keskustan puoleinen osa oli annettu vuokralle. Siellä alhaalla, pienessä pihalle antavassa huoneessa vanhemmat veljet tavallisesti kävivätkin šakkiotteluun.

Muistan muun muassa tällaisen tapauksen: he istuivat vakavissaan siinä huoneessa šakkilaudan ääressä, jota valaisi lamppu, ikkuna oli auki, mutta siinä oli rautalankaverkko. Me, lapset, olimme pihalla leikkimässä ja näimme valaistusta ikkunasta liikkumattomat ja sanattomat šakinpelaajat. Eräs noin kahdenkymmentä vuoden ikäinen tyttö juoksi ikkunan luo ja huudahti: „Istuvat kuin pakkotyövangit ristikon takana”... Veljekset kääntyivät äkkiä ikkunaan päin ja loivat vakavan katseen poiskarkaavaan kujeilijaan. Heillä ei ollut vielä tietoa oikeasta rautaristikosta,

mutta lienee jo ollut aavistus siitä sellaisena, mikä ei ollut tuolla ajalla vältettävissä ja oli edessä kerrassaan varmasti.

Talvella 1888—1889 Vladimir Iljitš pelasi šakkia paljon ja kävi klubilla erään serkkunsa kanssa. Asuimme silloin Kasanissa Orlovin talossa Pervaja goralla. Silloin erään kerran Vladimir Iljitš kokeili voimiaan lautaan katsomatta. Hän kutsui minut huoneeseensa ja sanoi, että antamatta etuantia pelaa kanssani lautaan katsomatta. En ollut koskaan nähnyt sellaista pelinkäyntiä ja oletin sen olevan tavattoman vaikeata, jonka tähden istuinkin varmana šakkilaudan ääreen ja päätin sotkea hänet epätavallisilla siirroilla ja juonikkailla „koukuilla”, luullen ettei hän huomaa. Hän istuutui sängylle ja ryhtyi sanelemaan siirtojaan. Kaikista temppuiluistani huolimatta hän löylytti minut hyvin pian aivan perinpohjaisesti. Yleensä Vladimir Iljitš ei kuitenkaan pitänyt sokkopolista, enkä myöhemmin muistakaan sillä tavalla pelatun. Sopii muun muassa mainita, että se pelitapa on efektiivisyydestään huolimatta tavattoman turmiollinen, pelin laatu alenee ehdottomasti ja samanaikaisesti se vaatii kovaa aivojännitystä.

Samana talvena Mark Timofejevits Jelizarov järjesti kirjeellisesti pelin Vladimir Iljitšin ja etevän samaralaisen šakinpelaajan A. N. Hardinin välillä. Siirrot toimitettiin postitse, tavallisesti postikorteissa. Odottaessaan erään siirtonsa jälkeen vastauskirjettä Vladimir Iljitš asetteli moneen kertaan šakkinappuloita ja sanoi: „Hauska nähdä, mitä hän nyt oikein tekee, miten selviää tilanteesta, minä en ainakaan osaa löytää tyydyttävää vastasiirtoa”... Vihdoin tuli kauan kaivattu vastaus. Heti paikalla levitettiin šakkilauta. Olin jo kiinnostunut heidän pelistään, ja minusta Hardinin siirto näytti typerältä. Vladimir Iljitš oli myös ymmällä aluksi, mutta sitten hän harkitsi aseman hyvin nopeasti ja sanoi: „Hm... kyllä siinä on oikea peluri, älypatti!” On sanottava, että Hardin oli todella hyvin etevä šakinpelaajasuuruus. 1880-luvulla hän voitti parhaita moskovalaisia pelaajia ja sitten pelasi hyvällä menestyksellä Tšigorinin kanssa. Vaikka Hardin ei esiintynytkään suurkilpailuissa, katsoi Tšigorin hänen kuuluvan Venäjän parhaimpiin šakinpelaajiin (ks. esimerkiksi Dufrenin käännöstä, Tšigorinin huomautusta). Kirjeellisen pelin Vladimir Iljitš hävisi, sitten muutettuamme Kasanista Samaraan (keväällä 1889) hän tutustui mieskohtaisesti Hardiniin ja tämä antoi hänelle alkuaikoina ratsun. Parin vuoden päästä Vladimir Iljitš alkoi voittaa, ja he ryhtyivät sitten pelaamaan niin, että hän sai sotilaan ja aloitusoikeuden, mutta sellaisessa voimasuhteessa Vladimir Iljitš useimmiten hävisi.

Andrei Nikolajevits Hardin oli valantehnyt asianajaja ja oli intohimoisesti kiintynyt šakkipeliin. Hän tilasi suuren määrän ulkolaista šakkikirjallisuutta ja saattoi tuntikausia istua yksinään šakkilaudan ääressä. Kertomansa mukaan hän oli oppinut pela-

maan hyvin sen ansiosta, että jouduttuaan jonnekin syrjäseudulle, missä hänellä oli ollut paljon vapaata aikaa, hän oli kaikki päivät tutkiskellut šakkikirjallisuutta ja peliteoriaa. Hän oli ollut kokonaan pelaamatta suunnilleen vuoden tai hiukan kauemminkin ja tavattuuan Tšigorinin sen istumisensa jälkeen oli osoittautunut ensiluokkaiseksi pelaajaksi.

Talven 1889—1890 koko perheemme asui Samarassa Zavodskaja kadulla Katkovin talossa aivan Volgan rannalla; siihen aikaan Vladimir Iljitš harrasti šakkia enemmän kuin muulloin. Hän pelasi etupäässä Hardinin kanssa, mutta myös toisten samaralaisten šakinpelaajien kanssa. Järjestettiin turnaus, johon osallistui 8—10 henkilöä. Pelattiin etuannoilla, sillä osanottajat eivät olleet tasaväkisiä. Ensimmäistä pelaajaluokkaa ei ollut muita kuin Hardin, toista Vladimir Iljitš ja vielä muuan toinen, kaikki toiset olivat kolmannen ja neljännen luokan pelaajia. Kilpailun voitti Vladimir Iljitš. Ensimmäinen palkinto oli suunnilleen 15 ruplaa. Ei ollut ostettu minkäänlaista esinettä, ja eräs osanottaja toi palkinnonsaajalle sen rahana. Vladimir Iljitš kieltäytyi siitä jyrkästi, ja hänen ehdotuksestaan raha lahjoitettiin johonkin tarkoitukseen.

Vladimir Iljitš kävi mielellään Hardinilla — alkuajana enemmänkin šakinpeluun takia ja myöhemmin, kun hän oli suorittanut lakitieteellisen tiedekunnan tutkinnot ja kirjoittautunut Hardinille valantehteen asianajajan apulaiseksi, heillä oli keskenään yhteisiä asioita oikeudenkäytön alalla.

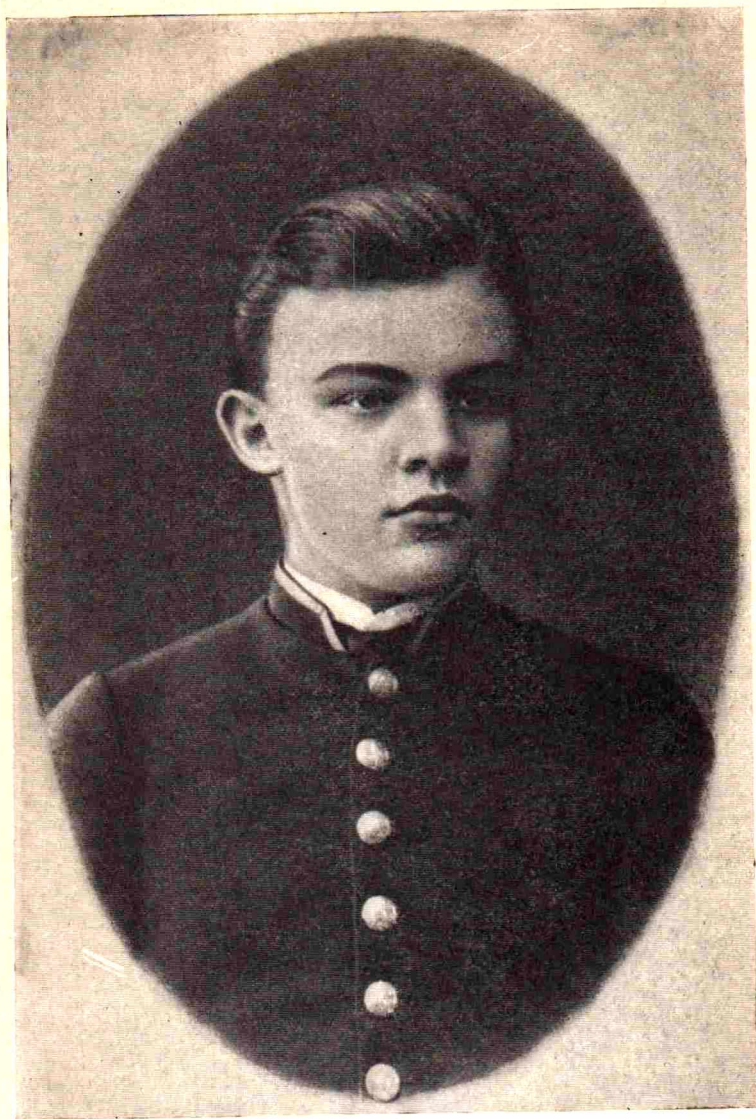
Hardin olikin paras pelitoveri mitä saattoi toivoa, ja Vladimir Iljitš olisi voinut tietenkään pian päästä hänen tasolleen ja mennä eteenpäin, jos hän olisi vakavasti käynyt käsiksi šakkikirjallisuuteen, jos hän olisi omistanut kokonaan šakille ja šakkipeliteorialle esimerkiksi kesäkuukaudet, jotka hän vietti tuolloin Alakajevkan kylässä. Niin järjestelmällinen, itsepintainen ja henkisesti kyvykäs kuin hän oli, hänestä olisi muutamassa vuodessa voinut tulla etevimpiä šakkisuuruuksia, se on epäilemätöntä. Mutta Vladimir Iljitš suhtautui aina šakinpeluuseen ainoastaan kuin huvitukseen, peliin. Muistan, miten minä vaivaantuneena kymnaasissa tylsästä latinan ja kreikan kielen opiskelusta sanoin hänelle kerran šakkipelin aikana toivomukseni, että kymnaasissa opetettaisiin šakkia aivovoimisteluna niiden kuolleiden aineiden sijasta.— „No se auttaisi sinut ojasta allikkoon, kuten sanotaan; ei pidä unohtaa, että šakkipeli on kuitenkin ainoastaan *peliiä* eikä *työtä*”. Šakkikirjallisuuteen, joka kuten tunnettua on hyvin laaja, Vladimir Iljitš koski tuskin lainkaan, ellei oteta lukuun loppupelejä, jotka hän osasi hyvin, ja eräitä yleisesti siihen aikaan käytettyjä avaus-siirtoja. Ei hän ainakaan milloinkaan yrittänyt tutkia šakkiteoriaa järjestelmällisesti, mikä on aivan välttämätöntä jokaiselle etevälle pelaajalle.

Tästä näkyy, että hän arvioi šakkipeliä samaan tapaan kuin Karl Marx ja Wilhelm Liebknecht, jotka olivat myös aikanaan harrastaneet sitä. W. Liebknecht, tunnetun Karl Liebknechtin isä, kirjoitti muistelmissaan Marxista: „Šakkipeli jäi meiltä yleensä taka-alalle, koska kävimme jälleen käsiksi oikeisiin harrastuksiin. Pienessä piirissämme minä nautin silloin šakinpelaajan mainetta ja vakuuttauduin, että Lessingin šakkipelistä antama tuomio oli oikea: „peliksi liian paljon vakavuutta, vakavaksi asiaksi liian paljon peliä”. Tunnetut pelaajat kutsuivat minut kilpailuun; heidän seurassaan, erikoistuntijain seurassa, opin pian tietämään, että minun keksimäni siirrot, joista olin ylpeillyt, oli tunnettu jo satoja vuosia ennen minua; jouduin samaan asemaan kuin se Pyreneiltä tullut talonpoika, joka Ludvig Filippin aikana keksi uudestaan jo 4 vuosisataa aikaisemmin keksityn tornikellon. Sain tietää, että on olemassa paljon šakkikirjallisuutta ja että jos tahdon edistyä šakinpelaajana minun on tutkittava sitä kirjallisuutta ja antauduttava kokonaan šakkipelille. Mutta en voinut tehdä sellaista ratkaisua, että olisin ottanut šakin elämäntehtäväkseni...”

Edellä on jo alleviivattu, että Vladimir Iljitš ja Aleksandr Iljitš eivät kilpaillessaan pelanneet aamutunteina šakkia — sen ajan kumpikin istui kirjojensa ja vihkojensa ääressä. Šakille omistettiin iltapäivä- ja osittain iltatunnit. Samoin myöhemminkin Vladimir Iljitš Alakajevkassa asuessaan käytti aamupäivän vakavampaan työhön. Vanhassa hoitamattomassa puistossa hänellä oli sankan lehvistön keskellä pöytä ja penkki, sinne hän asetteli aamuarhaisesta kirjansa, vieressä oli 10—15 askeleen pituinen tallattu polku, jota hän käveli mietiskellessään lukemaansa. Siellä ei voinut olla puhettakaan šakista tai mistään muustakaan huvituksesta. Siellä piti tehdä työtä, opiskella, valmentautua toiseen, vakavampaan otteluun eikä šakinpeluuseen. Niiltä viideltä vuodelta, mitä vietimme Alakajevkassa, vain vaivoin muistaa kolme neljä päivää, jolloin Vladimir Iljitš rikkoi päiväjärjestyksensä eikä ollut uskollisesti puistopöytänsä ja kirjojensa ääressä eikä jalkapolullaan.

Vuodesta 1893 Vladimir Iljitš pelasi šakkia yhä harvemmin. Hänen peluustaan Siperiassa karkotusvankeudessa (Kržižanovskin, Starkovin ja Lepešinskin kanssa) voidaan lukea toveri Lepešinskin artikkeleista.

Viimeisen kerran pelasin Vladimir Iljitšin kanssa 1903 Genevessä. Hänellä ei ollut edes kotona šakkipeliä, löysimme jonkin kahvilan, missä istuimmekin pelaamaan. Vladimir Iljitš kysyi mitä halusin juoda; sanoin pitäväni Münchenin oluesta. Hän kutsui tarjoilijattaren ja tilasi tuopin olutta ja lasin mustaa kahvia. „Ei tee mieli olutta”,— sanoi hän silmissään veikeä välke... Pelasimme yhtä peliä yli neljä tuntia ja sitä paitsi niin totisina,

V. I. Lenin.
Valokuva, 1887.

keskittyneinä, että ympärillä olevat alkoivat lopulta naureskella meille.

Vallankumouksen jälkeen Vladimir Iljitš pelasi šakkia tuskin lainkaan, sanoi sitä liian väsyttäväksi; vapaa-aikanaan hän mieluummin pelasi linnapeliä, teki kävelyretkiä tai kulki metsällä.

D. ULJANOV

IV. KAUPPIAS AREFJEVIIN LIITTYVÄ JUTTU

1890-luvun alkupuolella koko perheemme asui äidin kanssa Samarassa. Vladimir Iljitš oli valantehneen asianajajan apulaisena. Maria Iljinitšna ja minä kävimme kymnaasia. Kanssamme asuivat niin ikään Anna Iljinitšna ja hänen miehensä Mark Timofejevits Jelizarov, jolla oli jokin pieni toimi muistaakseni valtiokonttorissa.

Kesällä 1892 Vladimir Iljitš kävi Jelizarovin kanssa Syzranissa. Sieltä he aikoivat mennä muutamaksi päiväksi Bestuževkan kylään, missä oli Mark Jelizarovin veljen maatila. Sitä varten oli mentävä Volgan vasemmalle rannalle.

Siihen aikaan oli rikas kauppias Arefjev vuokrannut Syzranissa kuljetusoikeuden Volgalla monopolikseen. Hänellä oli pieni laiva ja lautta, joilla kuljetettiin joen yli sekä ihmisiä että hevosia ja kuormia. Kauppias oli kieltänyt venemiesten harjoittamasta ylikuljetusta suojaten tarkasti yksinoikeuttaan. Sen tähden joka kerta, kun venemies otti ihmisiä kyydittäväkseen, Arefjevin käskystä laiva tavoitti veneen ja kuljetti kaikki takaisin.

Vladimir Iljitšin ei ollut tehnyt mieli odottaa ylikuljetusta, ja hän oli suostuttanut Mark Jelizarovin lähtemään veneellä. Venemiehet eivät suostuneet kyyditsemään pelätessään kauppiasta ja sanoivat tämän kuitenkin käännättävän takaisin. Vladimir Iljitš osasi kuitenkin puhuttaa erään lähtemään, jota paitsi hän todisteli tarmokkaasti, että jos Arefjev palauttaa veneen, niin joutuu vastaamaan oikeudessa omavaltaisuudesta.

Istuttiin veneeseen ja lähdettiin ylittämään jokea. Arefjev huomasi sen laiturilta, missä hän istui parvekkeella samovaarin ääressä, ja huudahti Markille, jonka hän tunsu kotipaikkaisenaan:

— Heittäkää kujeenne, Mark Timofejevits. Tiedättehän, että maksan vuokraa ylikuljetuksesta enkä anna venemiesten kyyditä tuolle rannalle. Tulkaa mieluummin teelle kanssani ja tuokaa tuttavannekin. Ajatte kuitenkin yli laivalla, käsken käännättää teidät.

Vladimir Iljitš vaati nyt entistä päättäväisemmin, että piti jatkaa matkaa eikä totella typerää komentelijaa. Venemies sanoi apeana:

— Käännyttää kuitenkin, lähemme suotta, laiva ajaa heti takaa, vetää kekseillä laitansa viereen ja istuttaa teidät laivaan.

— Mutta käsittäkää toki, ettei hänellä ole oikeutta tehdä sitä,— sanoi Vladimir Iljitš.— Jos hän pidättää veneen ja pakoittaa väkisin palaamaan, saa hän istua vankilassa omavaltaisuudesta.

— Sillä tavalla hän on tehnyt jos kuinka monta kertaa, eikä koskaan ole joutunut oikeuteen. Kukapa hänen kanssaan rupeaa käymään oikeutta, hän on saanut Syzranissa niin suuren vallan ja taitaa ne tuomaritkin olla kaikki hänen puolellaan, omaa väkeä. Kuulethan, hän on ostanut kaupungilta Volgan, maksaa vuokraa, ja me saamme olla niin kuin parhaaksemme näemme.

Vladimir Iljitšin vaatimuksesta vene jatkoi matkaansa vasemmalle rannalle, vaikka oli aivan selvää, että Arefjev panee uhkauksensa täytäntöön. Tuskin oli vene ehtinyt keskelle jokea, kun kuului laivan puhallus, laiva oli jättänyt lautan rantaan ja ajoi nopeasti venettä takaa.

— Siinä sitä nyt ollaan,— virkkoi venemies.— Saatte nyt lähteä takaisin. Eikä mikään oikeus pysty tekemään mitään, hän on aina oikeassa.

Laiva tavoitti veneen ja pysäytti koneen. Heilutellen tottuneesti keksejiään pari laivamiestä veti veneen laivan laitaan ja kehotti kyydittäviä nousemaan laivaan.

Vladimir Iljitš ryhtyi selittämään miehistölle, että sillä ei ole oikeutta pidättää heitä ja se joutuu oikeudessa vastaamaan omavaltaisuudesta, mikä voi merkitä vankilaa.

— Ei sillä ole mitään merkitystä, että Arefjev on vuokrannut joella ylikuljetuksen, se on hänen asiansa eikä meidän, ei se suinkaan anna oikeutta hänelle eikä teille harjoittaa Volgalla omavaltaisuutta ja pidättää ihmisiä,— selitti hän.

Kapteeni vastasi siihen:

— Emme tiedä mitään, laivan isäntä on käsenyt meitä ja olemme velvolliset tottelemaan ja täyttämään hänen käskynsä. Olkaa hyvä, nouskaa laivaan, emme anna teidän mennä veneellä eteenpäin.

Oli toteltava. Mutta Vladimir Iljitš kirjoitti heti muistiin kaikkien laivamiesten nimet, jotka olivat osallistuneet veneen pidättämiseen, sekä myös venemiehen ja muiden todistajien nimet.

Syzranin rannalla oli odotettava jonkun aikaa ylikuljetusta, ja taas siellä kuultiin, miten Arefjev jatkoi voitokkaalla äänellä puhettaan siitä, että hän maksaa vuokraa ja ettei venemiehillä ole oikeutta kyyditä ketään toiselle rannalle, ja siksi hän pidättää veneet ja palauttaa kyydittävät takaisin.

Epäilemättä oli sellaisia, jotka eivät voineet olla näkemättä, että kauppias toimi laittomasti, mutta eivät rohjenneet tai eivät halunneet ryhtyä hänen kanssaan käräjöimään. Toisille se olisi

ollut epäedullista aineelliselta kannalta, toiset taas aavistaen hirveätä vaivannäköä, oikeuslaitoksen kansliahitautta jne. kieltäytyivät yrityksestä inerttisyytensä ja „venäläisen” laiskuutensa takia.

Vladimir Iljitšin tarvitsi joutua vain muutamaksi tunniksi tekemisiin tämän seisovan poroporvarillisen suon kanssa, kun hän ravisteli sen jo perinpohjaisesti, rankaisi pääsyylleistä ja antoi venemiehille opetuksen, miten on taisteltava oikeuksiensa puolesta.

Palattuun muutaman päivän kuluttua Samaraan Vladimir Iljitš teki valituksen Arefjevista syyttäen häntä omavaltaisuudesta. Asian ydin oli aivan päivänselvä, ei yksikään lakimies voinut arvioida hänen tekoaan muuksi kuin omavaltaisuudeksi, ja omavaltaisuudesta silloisten lakien mukaan kuului vankilangaistusta, jota ei voitu vaihtaa sakoksi.

Mutta sen toimeenpano vaati Vladimir Iljitšiltä vielä paljon vaivaa. Juttua käsiteltiin zemstvohallinnossa jossain lähellä Syzrania, noin sadan virstan päässä Samarasta, ja syyttäjänä Vladimir Iljitšin piti matkustaa sinne. Vaikka juttu oli aivan selvä, zemstvopäällikkö lykkäsi jutun käsittelyä jollain tekosyyllä. Se määrättiin uudestaan kuultavaksi toisen kerran vasta syyskylmillä. Vladimir Iljitš matkusti sinne taas, mutta silläkin kertaa zemstvopäällikkö lykkäsi jutun erinäisten muodollisten juonittelujen avulla.

Arefjev lienee tiennyt asemansa toivottomuuden ja häntä uhkaavan rangaistuksen ja sen tähden pannut liikkeelle kaikki tuttavuutensa lykätäkseen juttua mahdollisuuden mukaan. Hänestä ja hänen puoltajistaan tuntui, että tottahan lopulta se rauhaton mies lakkaa tekemästä sadan virstan matkoja, joista ei hänelle ollut lainkaan etua, heidän katsomuksensa mukaan ei lainkaan hyötyä. He eivät tienneet, että se mies ei ollut mitattavissa heidän ymmärryksensä mukaisella tavallisella mitalla ja mitä enemmän hän kohtasi tiellään esteitä, sitä mukaa kasvoi hänen päätöksensä lujuus ja peräänantamattomuus.

Kolmanteen jutunkäsittelyyn Vladimir Iljitš sai kutsulapun vasta talvella, vuoden 1892 lopulla. Hän alkoi laittautua matkalle. Juna lähti jotenkin hyvin varhain aamulla tai jopa ehkä yöllä, edessä oli uneton yö ja hirveän ikävyyttävä odotus zemstvopäällikön virastossa sekä asemilla jne. Muistan hyvin, miten äiti suostutteli kaikki keinoin veljeä pysymään kotona.

— Jätä se kauppias, he lykkäävät taas jutun ja sinä teet turhan matkan, kiusaat vain itseäsi. Sitä paitsi ota huomioon, että he ovat siellä vihaisia sinulle.

— Ei, kun kerran olen aloittanut jutun, minun on vietävä se päätökseen. Tällä kertaa he eivät pysty sitä vitkuttamaan.

Ja hän rauhoitteli äitiä.

Kolmannella kerralla zemstvopäällikön ei todellakaan onnistunut lykätä jutun päätöstä. Hän ja Arefjevin puolustaja olivat saaneet Vladimir Iljitšistä vakavan vastustajan, joka oli hyvin valmistautunut edessäolevaan otteluun, ja zemstvopäällikön oli väkisinkin annettava tuomio lain mukaan: kuukausi vankilaa.

Matkustaessani parin vuoden kuluttua tämän kuvatun jutun jälkeen junassa lähellä Syzrania tapasin sattumalta vaunussa Mark Jelizarovin erään syzranilaisen tuttavan. Keskustellessa hän kyseli Jelizarovia ja tämän perhettä ja oli tavattoman kiinnostunut Vladimir Iljitšistä.

— Arefjev istui kuin istuikin silloin kuukauden vankikopissa. Ei päässyt livistämään, vaikka kuinka yritti keplotella. Se oli hänelle suuri häpeä, koko kaupunki tiesi, ja kuinka paljon olikaan puhetta laiturilla. Ei voi unohtaa sitä vieläkään.

D. ULJANOV

MUSIIKIN HARRASTUS

Pikku poikana Vladimir Iljitš opetti soittamaan pianoa. Äidin kertoman mukaan hänellä oli oikein hyvä sävelkorva, ja hän oppi soittamaan vaivattomasti. Kahdeksanvuotiaana hän soitti reippaasti useita lastenkappaleita ja isompien kanssa nelikätisesti. Kymnaasiin mentyään hän kuitenkin jätti soitto-opinnot. Minkä tähden? Ei ainakaan koulutehtävien takia.

Volodja oli erinomaisen kyvykäs ja opiskelu kävi tavattoman vaivattomasti. Luultavinta on, että Volodja lakkasi soittamasta sen tähden, että ajatteli silloisen tavallisen katsomuksen mukaan sen harrastuksen pojille sopimattomaksi. Mutta koko ikänsä hän piti musiikista ja ymmärsi sitä herkästi.

Talvella 1888 olin Kasanissa Vladimir Iljitšin kanssa oopperassa. Paikkamme olivat jossakin ylhäällä parvekkeella. Mieleeni on oikein selvästi syöpynyt se ilta. Muistan, miten palasimme jalkaisin teatterista ja miten söimme illalliseksi maitoa ja leipää. Volodja eli kuulemansa musiikin vaikutelmissa, ja koska kaikki nukkuivat, hyräili hiljaa aarioita, jotka olivat häntä miellyttäneet. Veli oli kerrassaan juhlamielellä — olihan Volodja tullut oopperaan syrjäisestä Kokuškinon kyläpahasesta, missä hän oli poliisin valvonnan alaisena...

Aitimme Maria Aleksandrovna piti kovasti pianonsoitosta. Hän soitti ja lauloi monia vanhanaikaisia lauluja ja romanseja. Mutta erittäin mielellään hän esitti katkelmia „Askoldin hauta” oopperasta. Hänellä oli sen oopperan vanhat, ajan kellastamat nuotit. Kaikki me pidimme kovasti hänen soitostaan ja laulustaan, ja Vladimir Iljitš hyräili usein „Askoldin hauta” oopperan sävelmiä.

Vuosina 1888—1890 Vladimir Iljitš lauloi usein Olga Iljini-
nitšnan kanssa pianon säestyksellä. Olgasta tiedetään vähän,
vaikka hän oli Volodjan lähin, paras toveri lapsena ja poika-
iässä. Hän oli veljeä nuorempi, mutta pysyi kehityksessä hänen
rinnallaan. Kahdeksantoistavuotiaana Olga taisi saksaa, ranskaa,
englantia ja ruotsia. Olga Iljini-
nitšnasta voidaan sanoa, että hän
oli vain nukkuessaan tekemättä työtä. Hän kuoli toukokuussa 1891
lavantautiin.

Vladimir Iljitš ihaili Olgan työteliäisyyttä ja kyvykkyyttä.

He lauloivat duettona Jazykovin laulua „Purjehtija” —
„Autio on meren aava”, ja muistan viimeisen säkeistön tekemän
vaikutelman:

Mutta sinne aallot huimat
uljaita vain kuljettaa!..
Rohkeasti!
Tuuli tuima
purjettani pullistaa.

Volodja piti Dargomyžskin „Häistä”:

Meit' ei vihille viety
kirkon alttarin ääreen,
vihkimenoja vaille,
seppeleitä me jaimme!

Volodja lauloi myös Heinen lyyrillistä laulua. Säkeessä „...Ne
mun surmani ovat kai, armas...” piti ottaa hyvin korkea sävel
ja venytettyään sitä hän sanoi nauraen: „Sain surmani, sain
surmani”...

Muistan Vladimir Iljitšin laulusta tuskin lainkaan mollia,
alakuloisuutta, hänen laulustaan soinnahti aina uskallus, uljuus,
reipas mieliala ja innostava sävy.

Hän lauloi myös Valentinin aariaa „Faustista”. „Luoja, lem-
men valtias...”, hän lauloi niin kuin nuottien mukaan kuului laulaa
lausuen ne sanat, jotka eivät olleet laulusta poisheitettävissä,
mutta erään kohdan siitä aariasta hän esitti paremmin, kauniim-
min sen tähden, että hän panosti vaistomaisesti siihen hiukkasen
taisteluhenkään:

Riennän taistelun tuoksinaan siellä
eturiveissä rinnalla rohkeiden...

Ja joka kerta, kun kuulen Gounod'n musiikkia, muistuu alitui-
sesti mieleeni se kaukainen aika, ja kuulen, miten Vladimir Iljitš
lauloi sitä aariaa.

Kesällä 1889 kuulin ensimmäistä kertaa Internationalen, jota
ei silloin kukaan Venäjällä osannut, voidaan sanoa. Kuulin

sen Alakajevkan huuttorilla Samaran läänissä. Olga Iljinitšna soitti pianoa ja päätti soittonsa Marseljeesiin. Riensin pianon luo ja pyysin häntä toistamaan. Oli aamu eikä Vladimir Iljitš tavallisesti jättänyt siihen aikaan lukujaan, mutta silloin juuri hän tuli äkkiarvaamatta luoksemme ja sanoi, että oli laulettava Internationalea. He alkoivat yhdessä soittaa ulkomuistista pianolla uutta laulua ja sitten lauloivat hiljaa ranskan kielellä.

Maria Iljinitšna kertoi minulle myöhemmin, että Vladimir Iljitš oli ollut kovasti pahoillaan, kun ei ollut opetellut soittamaan pianoa tai viulua.

